

УДК 347.44

Давидова Ірина Віталіївна,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Постановка проблеми. Господарський договір є головним засобом організації господарсько-договірних відносин та важливим інструментом правової організації господарського життя суспільства в цілому. Також під господарським договором розуміють зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі домовленості зобов'язання учасників господарських відносин, спрямовані на забезпечення їх господарської діяльності, що ґрунтуються на оптимальному врахуванні інтересів сторін і загальногосподарського інтересу.

Стан дослідження теми. Проблеми, пов'язані з укладенням та виконанням господарських договорів, вивчаються багатьма науковцями, зокрема, такими авторами як О.А. Беяневич [3], Ж.А. Білоус [4], С.В. Мілаш [5], С.А. Подоляк [6], В.Ю. Саленко [7] та ін.

Виклад основного матеріалу. Термін “господарський договір” може бути використаний в таких значеннях, як: 1) правочин, що породжує права та обов'язки учасників господарських відносин; 2) зобов'язання сторін (учасників господарських відносин), що ґрунтується на укладеному ними правочині; 3) правовий документ, в якому фіксується факт правочину та зміст зобов'язання сторін.

Поняття господарського договору визначається за допомогою його ознак, що дозволяють відокремити його від інших видів договорів (у тому числі цивільних). До таких ознак належать:

1) Особливий суб'єктний склад (зазвичай господарські договори укладаються за участю суб'єктів (суб'єкта) господарювання. Найчастіше сторонами в господарському договорі є суб'єкти господарювання, проте такі договори можуть укладатися і за участю інших учасників господарських відносин – органів/організацій господарського керівництва, негосподарських організацій, громадян як засновників суб'єктів господарювання.

2) Спрямованість на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин –

матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, реалізації виробленої ними продукції (робіт, послуг) тощо.

3) Тісний зв'язок з плановим процесом, насамперед внутрішньофірмовим плануванням учасників господарських відносин, а також державним (щодо суб'єктів, які функціонують на державній формі власності, підприємств-монополістів) і комунальним (щодо підприємств та організацій комунальної форми власності).

4) Поєднання в господарському договорі майнових (виготовлення/передача продукції, її оплата тощо) та організаційних елементів (визначення порядку виконання, передання-приймання виконання, підстав дострокового розірвання договору, порядку розгляду спорів між сторонами договору тощо).

5) Обмеження договірної свободи з метою захисту інтересів споживачів (вимоги щодо якості та безпеки товарів, робіт, послуг) та загальногосподарських інтересів, у тому числі щодо захисту економічної конкуренції, національного товаровиробника тощо (типові договори, заборона застосування методів недобросовісної конкуренції, обов'язковість укладення державних контрактів для окремих категорій суб'єктів господарювання, ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій тощо).

6) Можливість відступлення від принципу рівності сторін (державні контракти, договори приєднання, договори, що укладаються в межах рамочних контрактів) [8].

ГК України не містить єдиного визначення поняття господарського договору, натомість господарський договір розглядається як: 1) юридичний факт, на підставі якого виникають господарсько-договірні зобов'язання (ст.ст. 179, 180); 2) договір ототожнюється з зобов'язанням (ст. 189); 3) форма, яку набувають зобов'язання (у ст. 186 ГК, що має назв) [9].

В.С. Щербина визначає господарський договір як господарське правовідношення між двома

або більше суб'єктами, змістом якого є їхні договірні зобов'язання діяти певним чином: передати і прийняти майно, виконати роботу, надати послуги тощо. Він зазначає, що згідно із законом господарський договір співвідноситься з юридичною категорією господарського зобов'язання, змістом якого є сукупність господарських зобов'язань сторін, тобто їх взаємних прав і обов'язків, що виникають саме з такого договору. Тобто категорія господарського договору є узагальненою щодо договірних господарських зобов'язань [10, с. 342].

Крім того, поняття господарського договору можна визначити виходячи зі змісту ст. 180 ГК України, а саме: господарський договір є угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань як погоджених сторонами, так і тих, що беруться ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства.

При цьому треба мати на увазі, що хоч господарські договори за загальним правилом і укладаються відповідно до вимог, установлених ЦК України, безпосереднє укладання господарських договорів повинно здійснюватись насамперед з урахуванням особливостей, передбачених ГК України, а також іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів.

Такий специфічний порядок укладання господарських договорів дозволяє вести мову про їх деякі характерні особливості, що дасть можливість відмежувати господарські договори від цивільно-правових, а саме:

1) в цивільно-правових і господарських договорах по-різному застосовується принцип свободи договору: ст. 627 ЦК України передбачає, що сторони є вільними в укладенні договору і виборі контрагента, а згідно з ч. 3. ст. 179 ГК України укладення господарського договору є обов'язковим для сторін, якщо він заснований на державному замовленні, виконання якого є обов'язком для суб'єкта господарювання у випадках, передбачених законом, або існує пряма вказівка закону щодо обов'язковості укладення договору для певних категорій суб'єктів господарювання чи органів державної влади або органів місцевого самоврядування;

2) сторони цивільно-правового договору вправі відступити від положень ЦК України і врегулювати свої відносини на власний розсуд; сторони господарського договору також можуть відступити від положень ЦК України, але вони не мають права відступити від положень ГК України.

Зміст господарського договору становлять умови договору, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань, як погоджені сторонами, так і ті, що беруться ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства.

Укладаючи господарські договори, сторони можуть визначати зміст договору на підставі:

1) вільного волевиявлення, коли сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству;

2) зразкового договору, рекомендованого органом управління суб'єктам господарювання для використання за укладення ними договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені зразковим договором, або доповнювати його зміст;

3) типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України, чи у випадках, передбачених законом, іншим органом державної влади, коли сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови;

4) договору приєднання, запропонованого однією стороною для інших можливих суб'єктів, коли ці суб'єкти в разі вступу в договір не мають права наполягати на зміні його змісту.

Укладення господарських договорів між суб'єктами господарської (підприємницької) діяльності зумовлює необхідність набуття ними цього статусу шляхом їх державної реєстрації.

Господарський договір вважається укладеним, якщо між сторонами в передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо всіх його істотних умов. Істотними є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї зі сторін повинна бути досягнута згода. Укладаючи господарський договір, сторони зобов'язані в будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору.

У разі якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, такий договір вважається неукладеним (таким, що не відбувся).

Певні різновиди господарських договорів мають свої особливості укладання (спрощений спосіб укладання договору, обов'язковість укладання договору, відповідальність за неукладення договору, незастосування загального порядку укладання договору взагалі тощо). ГК України [1] встановлює особливості укладання таких договорів: попередніх договорів (ст. 182), договорів, що укладаються на підставі державного замовлення (ст. 183), договорів, що укладаються на основі вільного волевиявлення сторін, зразкових і типових договорів (ст. 184), господарських договорів, що укладаються на біржах, ярмарках та публічних торгах (ст. 185), організаційно-господарських договорів (ст. 186), договорів, що укладаються за рішенням суду (ст. 187).

Строком чинності господарського договору є час, протягом якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на підставі цього договору. Закінчення строку чинності господарського договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, що трапилось під час дії договору.

Окрім суб'єктного складу господарського договору, важливе значення має його предмет. Ним є майново-господарські зобов'язання сторін, необхідність оформлення яких зумовлює існування господарського договору. Згідно з ч. 1 ст. 175 ГК України майново-господарськими визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Зобов'язання стає господарським у разі, коли воно виникає з приводу чи у зв'язку зі здійсненням суб'єктами господарської (зокрема підприємницької) діяльності, ознаки якої закріплені ГК України.

Таким чином, господарським є договір, укладений між суб'єктами господарської (в тому числі підприємницької) діяльності або між одним чи декількома такими особами і не господарюючою юридичною особою з приводу чи у зв'язку зі здійсненням ними господарської (зокрема підприємницької) діяльності [11].

Порядок зміни та розірвання господарських договорів визначається ст. 188 ГК України. За загальним правилом зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускаються, якщо інше не передбачено законом або договором. Сторона договору, яка вважає за необхідне змінити або розірвати договір, повинна надіслати пропозиції про це другій стороні за дого-

вором. Сторона договору, яка одержала пропозицію про зміну чи розірвання договору, у двадцятиденний строк після одержання пропозиції повідомляє другу сторону про результати її розгляду. У разі якщо сторони не досягли згоди щодо зміни (розірвання) договору або в разі неодержання відповіді в установленний строк з урахуванням часу поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення суду. Якщо судовим рішенням договір змінено або розірвано, договір вважається зміненим або розірваним з дня набрання чинності даним рішенням, якщо іншого строку набрання чинності не встановлено за рішенням суду.

Важливе значення при укладенні господарського договору має правосуб'єктність господарської організації (юридичної особи), яка включає повноваження її представників, пов'язані з укладанням господарських договорів від її імені. Тобто, представник не може набути господарських прав та обов'язків для особи, яка не здатна їх мати та/або реалізувати. Відповідно, дії представника, якому належать повноваження діяти від імені та в інтересах сторони, яка сама не має права на вчинення цих дій, у тому числі на укладення певних договорів, не здатні створити правових наслідків у вигляді набуття суб'єктивних прав та обов'язків, що утворюють зміст конкретних договірних правовідносин.

Висновки. Отже, при укладанні господарських договорів кожна зі сторін має одночасно перевірити як здатність свого контрагента відносно укладення відповідного договору, так і повноваження представника, який укладає договір від імені даного контрагента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-ГУ // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-ГУ // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) : моногр. / О.А. Беляневич. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
4. Білоус Ж.А. Дійсність та умови дійсності господарських договорів / Ж.А. Білоус // Науковий вісник Чернігівського університету. – 2004. – Вип. 212. – С. 49-55.
5. Мілаш С.В. Господарське право : курс лекц. : у 2 ч. / С.В. Мілаш – Ч. 1. – Х. : Право, 2008. – 496 с.
6. Подоляк С.А. Недійсність господарського договору в Україні: причини та правові підстави / С.А. Подоляк // Держава і право. – 2009. – Вип. 43. – С. 426-431.
7. Саленко В.Ю. До питання про поняття недійсного господарського договору, що суперечить інтересам держави і суспільства / В.Ю. Саленко // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 3. – С. 190-193.
8. Господарські договори : В кн.: Вінник О.М. Господарське право [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/12210605/pravo/gospodarski_dogovori
9. Подоляк С.А. Неукладеність господарських договорів – погляд зблизка / С.А. Подоляк // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 2. – С. 151-154.
10. Щербина В.С. Господарське право : підручн. / В.С. Щербина. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 591 с.
11. Старцев О.В. Підприємницьке право. / О.В. Старцев. – К. : Істина, 2006. – 208 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/544005/>

Давидова Ірина Віталіївна

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Стаття присвячена розгляду поняття «господарський договір», його особливостей застосування відповідно до діючого законодавства. Розглядаються точки зору вчених стосовно даних питань. Визначаються особливості укладення даного договору, його суб'єктивний склад, предмет, умови чинності.

Ключові слова: договір, господарський договір, істотні умови договору, сторони договору.

Давыдова Ирина Витальевна

К ВОПРОСУ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ДОГОВОРОВ

Статья посвящена рассмотрению понятия «хозяйственный договор», его особенностей применения в соответствии с действующим законодательством. Рассматриваются точки зрения ученых относительно данных вопросов. Определяются особенности заключения данного договора, его субъективный состав, предмет, условия действительности.

Ключевые слова: договор, хозяйственный договор, существенные условия договора, стороны договора.

Davydova Iryna Vitaliivna

ON THE FEATURES OF COMMERCIAL CONTRACTS

The article is devoted to the concept of «commercial contract», its features according to the current legislation. The viewpoints of scientists, regarding these issues, are examined. Peculiarities of conclusion of the contract, its subjective, object, the essential terms are determined.

Keywords: contract, commercial contract, the essential terms of the contract, the contracting parties.